

סיכום

הפסח ששחטו בשחרית בארבעה עשר בניסן שלא לשמו – רבי יהושע מכשיר, שכן נעקר ונעשה שלמים, ובן בתירא פוסל. מסקנת הגמ' כר' יוחנן, שאף בן בתירא מודה שהפסח נשחט בין הערביים בלבד, ובכל זאת בשחרית פסול שלא לשמו, ואין עקירתו מועילה להחשיבו כשלמים, משום שמקצת היום ראוי לפסח.

להלכה פסק הרמב"ם כבן בתירא, והראב"ד כר' יהושע, וכן דעת המאירי.

שאינן) שרבי סובר כבן בתירא⁸. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ד סי' כט פרק יד) חזק דעה זו על פי לשון הברייתא לעיל (ח,ב): "פסח בזמנו – לשמו כשר, שלא לשמו פסול; ובשאר ימות השנה – לשמו פסול, שלא לשמו כשר", ולא נקטה "שלא בזמנו", ומשמע שהפסח בשחרית פסול שלא לשמו (ויש לדחות, שהברייתא ניסחה באופן השווה לשתי הדעות, כדי שלא להיכנס למחלוקת)?

הדלקת הנרות בין הערביים (יא,ב)

הדלקת המנורה כוללת שתי מצוות: הטבת הנרות והדלקתם. על פי הדעה המקובלת בראשונים, הטבת הנרות נעשתה בבוקר בלבד, והיא כוללת את ניקוי המנורה משאריות ההדלקה הקודמת והכנתה להדלקה בין הערביים. הדלקת הנרות נעשתה בין הערביים בלבד, והנרות דלקו במשך כל הלילה. לשיטת הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ג,י-יב) הדלקת הנרות נעשתה גם בבוקר.

הדלקת הנרות בין הערביים היא העבודה האחרונה בסדר היום במקדש, והיא נעשית דרך כלל בסמוך לשקיעת החמה, אם כי היא כשרה בכל "בין הערביים", מחצות היום והלאה. יש אומרים שהיא נעשית גם בלילה. להרחבה על ההדלקה וההטבה זמנם עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכות כ-כא.

מערכה טז. 'דיחוי בבעלי חיים' - קרבן שבעליו נשתמדו או נשתטו (יב,ב)

ונפסל לעולם, וזאת, גם אם לאחר מכן בטלה סיבת האיסור להקריבו¹. הסוגיה כאן עוסקת במקרה שבו הקרבן נאסר

קיים דין כללי בקרבנות, שאם לאחר הקדשת הקרבן הוא נאסר להקרבה מטעם כלשהו – הרי הוא נדחה

היכל' למסכת יומא, מערכה קמח). על פי דרכו הביא מקור לפסק הרמב"ם בנדון דידן, שכן המשנה בפסחים (פ"ה מ"ג): "שחטו קודם חצות פסול" על כרחך כדעת בן בתירא, שבערב פסח שחרית לא מועילה עקירה.

1. אבל אם בעודו חולין היה פסול, ועבר פסולו ואז הוקדש – בוודאי אין בכך פגם.

8. תוס' (יא,ב ד"ה הגה אי) כתבו שבן בתירא הוא דעת יחיד, אך זאת לפי הפירוש שהכשיר שחיטת הפסח בשחרית.

9. הצ"ח (פסחים ס,ב) חידש בדעת הרמב"ם שפסח אינו טעון עקירה, ואם שחטו בכל ימות השנה, אפילו לשמו, הרי הוא שלמים כשרים (לדיון בשיטתו עיין 'שערי

(ח"א סי' מג), שהסביר שהממיר דתו אינו נחשב "בידו" משום שבעבודה זרה "כל באיה לא ישובן".

גם במקצת ראשונים משתמע כך, שכן בתוס' בקידושין (ז, ב ד"ה שמע מינה) הביאו את סוגייתנו בלשון: "אכל חלב והפריש קרבן ועבד עבודת כוכבים וחזר בו". יותר ברור הדבר מדברי הרא"ש במועד קטן (פ"ג סי' נט), שכתב ש"פורש מדרכי ציבור" הוא מין ועובד עבודה זרה, וראיתו: "ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מז, א) נמי תני יכול פירשו אבותיו מדרכי צבור... ומייתי התם על אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו ועל עיר הנדחת שהן עובדי עבודה זרה, ומשמע נמי שפירשו אבותיו מדרכי צבור איירי בכהאי גוונא".

אולם בחידושי הר"ן בסנהדרין (מז, א) כתב בפירוש להיפך, שדין המפריש קרבן ונשתמד נאמר בין בנשתמד לאכול חלב בלבד ובין בנשתמד לעבודה זרה. כך משתמע גם ברמב"ם בהל' שגגות (ג, ז-ח), שכתב על כך ש"משומד לעבודה זרה או לחלל שבת" אינו מביא קרבן, וכן "משומד לאכול חלב", אינו מביא קרבן על חלב, "שמסאכל בודון... הרי הוא משומד", ובהלכה הבאה כתב: "מי ששגג והפריש חטאתו ואחר כך נשתמד וחזר בתשובה... אף על פי שנדחה הקרבן בינתיים הרי חזר ונראה, שאין בעלי חיים נדחין". הרמב"ם פוסק שלא כר' יוחנן (ראה להלן), אבל מדבריו יש ללמוד על סברת ר' יוחנן: נראה ש"נשתמד" שבהלכה זו הוא שני מיני ה"משומד" שבהלכה הקודמת, ועל שניהם זקוקים אנו לנימוק "שאינן בעלי חיים נדחין" כדי להכשירם, ולר' יוחנן אכן הם פסולים.

כשהפריש קרבן לאחר שנשתמד

תוספות (יב, ב סוף ד"ה ושמע מינה יש דיחוי) אומרים (בשם "רבנו", הוא ר"י הזקן), שרבי יוחנן נקט דווקא הפריש קרבן ונשתמד ואחר כך חזר בו, שהקרבן היה ראוי מתחילתו ואחר כך נפסל, אבל אם נשתמד והפריש קרבן ואחר כך חזר בו – מביאו, כיון שדבר הדחוי מעיקרו ובידו לתקן – אינו דחוי. על כך הקשה רבנו ברוך, בעל התוס' (עיין גם נט, א

להקרה בגלל שינוי במצבו של בעליו. אגב כך מתבררת שאלה כללית, האם דין דיחוי נאמר גם בבעלי חיים בחייהם, או רק בקרבנות שכבר נשחטו.

כשנשתמד או נשתטה

עולא מוסר בשם ר' יוחנן שהאוכל חלב בשוגג והפריש קרבן חטאת, ואחר כך נשתמד² ונעשה בלתי ראוי להבאת קרבן³ – קרבנו נפסל מהקרה לעולם, אפילו לאחר שחזר בתשובה ושב ונהיה ראוי להבאת קרבן. בדומה לכך מוסר ר' אבהו בשם ר' יוחנן לגבי מקרה שהבעלים נשתטה, ואי אפשר להקריב עבורו את קרבנו בהיותו חסר דעת⁴, ושוב נשתפה. הגמ' מסבירה את החידוש בשני המקרים: מי שנשתמד הרי הדבר תלוי בו, ונעשה מרצונו. מצד אחד הדיחוי כתוצאה מהחלטתו חמור יותר ("דהוא דחי נפשיה בידיים"), ומאיך מכיוון שבידו לחזור בו יש צד להקל בדיחוי, ונמצא שיש צד חידוש בכל מקרה.

"נשתמד" – מהו?

בגמ' בחולין (ה, א-ב) וברמב"ם (הל' שגגות ג, ז) מבואר, ששני מיני "משומד" אינם ראויים להבאת קרבן: המשומד לעבודה זרה או לחילול שבת בפרהסיא אינו מביא קרבן כלל, ואילו המשומד ורגיל לעבור במזיד עבירה מסוימת אינו מביא עליה חטאת (אפילו על שגגה שאירעה לו), אבל יכול הוא להביא קרבן על עבירות אחרות. במרומי שדה כאן חידש, ש"נשתמד" האמור בענינו לגבי דיחוי הוא מי שעבד עבודה זרה דווקא, וקרבנו דחוי משום שאין בדעתו לחזור בתשובה, מה שאין כן במי שרגיל לעבור שאר עבירות, שאם חזר בתשובה – קרבנו כשר, משום שגם בזמן רשעו היה בידו לשוב בקלות. יסוד הדברים בגמ' להלן (לד, ב), שם אומר רב אשי שכל פסול שבידו לתקן – אינו דחוי, וכתבו תוס' שם (ד"ה כל שבידו) שגם ר' יוחנן כאן מודה בזה, אלא שמי שנשתמד אינו "בידו" מפני שאין דעתו לשוב; ולדעת בעל מרומי שדה, יש לחלק בעניין זה בין עובד עבודה זרה לבין שאר עבירות⁵. וקדמו בחידוש זה בשו"ת פנים מאירות

2. כך הנוסח בכל כתבי היד בכל הסוגיות המקבילות, ועיין אונקלוס לשמות יב, מג: "כל בן נכר" – "כל בר ישראל דישתמד", ובדפוס הגמרא נשתבש על ידי הצנזורה ל"המיר דת". מובנה של הלשון "נשתמד" או "משומד" פירש הרמב"ם (שמות שם) שהוא חסר ע', ופירושו "משומדע" – מנוכר (כתרגום הארמי ל"ויכר יוסף את אחיו" – "ואשתמודע"). יש קושי בפירושו, מלבד הדוחק בחסרון הע', שלכאורה המשמעות הפוכה, ש"אשתמודע" הוא המוכר, ולא המתנכר. המהר"ל (באר הגולה מהד' מכוון ירושלים באר השביעי פרק ה) פירש אחרת, שהעובד עבודה זרה מתחייב בהשמה (וכך מצאנו כמה פעמים בתורה לגבי עבודה זרה דווקא: דברים ד, ג; ד, כ; ו, טו; ז, ט, ח). פירוש שלישי הביא החתם סופר (קובץ תשובות סי' עט), שהוא מלשון אנוס בגזרת שמד. וראה להלן הערה 5 על לשון זו בשאר עבירות.

3. הוא מדייק כך מלשון הגמ' "המיר דת", אבל לשון זו היא שיבוש הצנזורה, כאמור, והנוסח המקורי "נשתמד". לכאורה גם נוסח זה מוכיח כדבריו, לפי מה שכתב בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סי' עט) שלשון "מומר" נאמרה גם על שאר מיני עבירות ואילו "משומד" בעבודה זרה בלבד. אולם בכל כתבי היד לא מצאנו כלל "מומר" בהקשר של עובר עבירה, אלא תמיד "משומד", ובכל מיני עבירה, כגון "משומד לאכול נבילות לתאבון" (סנהדרין כו, א). וכן מפורש בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' שנב), שנשאל "מהו לשון משומד", והשיב: "לשון משומד הוא כל מי שרגיל לעשות עבירה אחת, ואפילו שלא בכונה להכעיס אלא אפילו לתיאבון" (וראה שם במקורות שציטט), וראה גם לשון הרמב"ם להלן. נמצא שאין כל יסוד לדקדוק זה. ולפירוש המהר"ל הנ"ל הערה 2 למונח זה יש לומר שאגב גררא מעבודה זרה נתכנה כך על עובר עבירה.

4. כאמור, המקור לקולא ב"בידו" הוא הגמ' להלן לד, ב, ושם סובר רב אשי שדבר שבידו לתקן אינו דיחוי אפילו בנראה ונדחה, ותוס' מחלקים בזה בין מצבים שונים של "בידו", ראה להלן מערכה פו.

2. כך הנוסח בכל כתבי היד בכל הסוגיות המקבילות, ועיין אונקלוס לשמות יב, מג: "כל בן נכר" – "כל בר ישראל דישתמד", ובדפוס הגמרא נשתבש על ידי הצנזורה ל"המיר דת". מובנה של הלשון "נשתמד" או "משומד" פירש הרמב"ם (שמות שם) שהוא חסר ע', ופירושו "משומדע" – מנוכר (כתרגום הארמי ל"ויכר יוסף את אחיו" – "ואשתמודע"). יש קושי בפירושו, מלבד הדוחק בחסרון הע', שלכאורה המשמעות הפוכה, ש"אשתמודע" הוא המוכר, ולא המתנכר. המהר"ל (באר הגולה מהד' מכוון ירושלים באר השביעי פרק ה) פירש אחרת, שהעובד עבודה זרה מתחייב בהשמה (וכך מצאנו כמה פעמים בתורה לגבי עבודה זרה דווקא: דברים ד, ג; ד, כ; ו, טו; ז, ט, ח). פירוש שלישי הביא החתם סופר (קובץ תשובות סי' עט), שהוא מלשון אנוס בגזרת שמד. וראה להלן הערה 5 על לשון זו בשאר עבירות.

3. בגמ' בחולין (ה, ב) למדו משומד אינו ראוי להביא קרבן חטאת מ"מעם הארץ" (ויקרא ד, כז) – פרט למשומד. לדיון נרחב בפרטי דין זה עיין במשנה למלך הל' שגגות ז, ג.

4. רש"י מציין לגמ' בערכין כא, א, שם למדו מן הכתוב "לרצונו" (ויקרא א, ג) שקרבנו של אדם יוקרב מדעתו, ואין אדם אחר רשאי להקריב עבורו שלא מדעתו. אלא שברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות י, ז) מבואר שכל זה דווקא כשהמתכפר חזר בו מהסכמתו שיקריבו עבורו, ואם לא כן – ניתן להקריב עבורו שלא מדעתו, ואם

הדיחוי הוא כעין יאוש והיסח הדעת¹⁰, ואין דרכו של אדם להתיימשך מבעל חיים, הן משום חשיבותו והן משום שיש בידו זמן להמתין ולראות האם יוכשר לקרבן, בניגוד לקרבן שנשחט, שחובה להקריבו בו ביום.

הגר"א: סוגיא דגמרא כרבי יוחנן

הגר"א (בביאורו ליוורה דעה סי' קי סק"י) כותב בקצרה על פסק הרמב"ם: "דבריו אינן נראין, דסוגיא דש"ס בכמה מקומות כרבי יוחנן". נזכיר בקצרה את הסוגיות ההולכות בשיטה זו:

א. שנינו בפסחים (ז,ב): "המפריש נקבה לפסחו, או זכר בן שתי שנים – ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לשלמים", אבל הוא עצמו לא יקרב שלמים. ובגמ' (צח,א) נאמר על כך: "אמר רב הונא בריה דרב יהושע: שמע מינה תלת: שמע מינה בעלי חיים נדחין..." (וכך נקט רב הונא בריה דרב יהושע גם בפסחים עג,ב). אלא שתוס' (שם צו,ב ד"ה קודם וזבחים יב,א ד"ה ושמע מינה) כותבים שגם רב מודה במקרה זה, מפני שדחה את הקרבן בידיו¹¹.

ב. בסוגיה כאן ומקבילותיה הובאו דברי ר' יוחנן על בהמה שהקדיש חציה ועל מי שנשתמד או נשתטה בלא הבאת דעה חולקת. כמו כן בכריתות (כו,א): "בעי ר' אלעזר: בעלי חיים נדחין או לא? אמר ר' יוחנן: הרי כמה שנים גדל זה בינינו, ולא שמע הלכה זו ממני!".

ג. בכריתות (כו,ב-כח,א): "אמר ר' אלעזר אמר רבי אושעיא: מטמא מקדש עשיר שהפריש קן לכבשתו והעני, הואיל ונדחה ידחה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע, שמע מינה... בעלי חיים נדחים". ואף כאן ניתן לומר שרב מודה בזה, הואיל ודחה בידים (עיין תוס' כאן ד"ה וש"מ יש דיחוי בדמים).

ד. בגמ' בסנהדרין (מז,א) מובא מאמרו של ר' יוחנן על דיחוי קרבנו של משומד, ורב יוסף מוכיח כדבריו מברייתא האומרת שקדשי מזבח שהיו בעיר הנדחת ימותו. לדעת רב יוסף מיתתם של אנשי עיר הנדחת מכפרת עליהם, ולפיכך הקשה, מדוע קדשיהם אינם ראויים להקרבה? על כרחך הטעם משום שנדחו, כדעת ר' יוחנן! אמנם אביי שם מערער על ראייה זו, וסובר שמיתתם של אנשי עיר הנדחת לא כיפרה עליהם, אבל רבא סובר שאכן נתכפרו, וכך מסקנת רב אשי שם, שמיתתם מכפרת בצירוף צער הקבורה. ומסוגיה זו יש ללמוד גם על דברי רבא ביומא הנ"ל (שהם הבסיס לפסיקה כרב, כאמור). שאין כוונתו להכריע להלכה

ד"ה עד שלא נבנה המזבח), מהגמ' (יב,א) האומרת אליבא דר' יוחנן שהמפריש פסח בבוקר יום י"ד דיחוי מעיקרא הוא" (לשיטת בן בתירא שבשעה זו אינו כשר לשלמים), והרי בידו להמתין בהקרבתו עד אחרי חצות, ומכאן ש"בידו" אינו מועיל לדיחוי מעיקרא⁷.

בתוס' במקומות אחרים (קידושין ז,ב ד"ה שמע מינה; סנהדרין מז,א ד"ה אכל חלב; תמורה כו,א ד"ה שמע מינה) סוברים אחרת, שגם בנשתמד ואחר כך הפריש, שהוא דחוי מעיקרא, פוסל ר' יוחנן, ומה שנקט השתמד ואחר כך הפריש הוא משום שאין דרכו של משומד להפריש, או אגב הדין הדומה במי שנשתטה, שאינו יכול להפריש בהיותו שוטה. בקרן אורה כאן כותב יתירה מזו: גם לדעה שבעלי חיים אינם נדחים, הפרשתו של משומד איננה מועילה, שכן קרבן זה אסור מתחילתו ואפילו דמיו אסורים להבאת קרבן (סנהדרין קיב,ב).

פסק הרמב"ם: בעלי חיים אינן נדחין

כאמור, הרמב"ם (הל' שגגות ג,ח) פוסק שלא כר' יוחנן: "מי ששגג והפריש חטאתו ואחר כך נשתמד וחזר בתשובה, או נשתטה וחזר ונשתפה, אף על פי שנדחה הקרבן בינתיים הרי חזר ונראה, שאין בעלי חיים נדחין... וכשם שאם נולד בו מום עובר ונתרפא חזר לכשרותו, כך אם נדחו הבעלים וחזרו ונראו – יקרב"⁸. כך גם דעת המאירי (קידושין ז,א; סנהדרין מז,א, הוריות יא,א, ועוד). וכן משמע בפסקי הרי"ד (להלן נט,א), שבמחלוקת שם על דיחוי בנפגם המזבח הביא רק את הדעה המקילה.

שאלה זו של דיחוי בבעלי חיים שנויה במחלוקת תנאים: ר' יהודה (יומא סד,ב) סובר שנדחין, ור' שמעון (כריתות כח,א) סובר שאינם נדחים. כמו כן נחלקו ראשוני האמוראים: ר' יוחנן סובר שנדחין, ורב חולק (מחלוקתם מפורשת בגמ' להלן נט,א וביומא סד,א), ורב מביא מקור לשיטתו מדין מום עובר (יומא שם), וכפי שמנמק הרמב"ם את ההלכה. בכללי הפסיקה קיימא לן כר' יהודה נגד ר"ש⁹, וכר' יוחנן נגד רב (ביצה ד,א). מכל מקום, רבא (יומא סד,ב) מדייק כרב מדברי תנא קמא דר' יהודה ביומא, והכרעתו קובעת (ר"י קורקוס הל' מעשה הקרבנות טו,ד). ולשון רבנו חננאל שם: "וסלקא שמעתא כרבא דאמר דייקא מתניתין כוותיה דרב, והוא התנא קמא שחולק עליו ר' יהודה".

על טעם ההבדל בין בעלי חיים לשחוטין הרחבנו ב'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה קנא. תורף הדברים, שעניין

7. בפנים מאירות ובחמדת דניאל (נט,א) כתבו שקושיה זו מתורצת בדברי תוס' (יב,א ד"ה הגה), וכוונתם שמכיוון שבשעה זו אין שום אפשרות להכשיר את הקרבן – הרי זה דיחוי ואינו "בידו".

8. בפירוש המשנה במהדורה קמא פסק הרמב"ם כר' יוחנן (יומא ו,א זבחים ו,א וכריתות ו,ו), ונראה שהתלבט בדבר. אולי מטעם זה העדיף גם בהלכותיו לנקוט במידת האפשר בנימוק אחר, שדיחוי מעיקרו אינו דיחוי (הל' פסולי המוקדשין ג,כד; שם ד,כד; הל' שגגות יג), עיין בלחם משנה הל' שגגות ג,ח.

9. ערובין מ,ב, אלא ששם ר' יוחנן הוא הסובר כן, ורב "לית ליה הנני כללי" (שם

מז,ב), ואפשר שמחלוקתם כאן לשיטתם.

10. שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב ס' קמז), וראה גם להלן מערכה פו ומערכה קעב.

11. יש בכך חידוש, שכן בגמ' בכריתות כח,א נאמר שר' שמעון, הסובר שבעלי חיים אינם נדחים, חולק על המשנה בפסחים וסובר שהפסח עצמו יקרב. נמצא, לדברי תוס', שרב עושה פשרה בין דעות התנאים. על דעת הרמב"ם והראב"ד בנקודה זו של דחייה בידים עיין הל' קרבן פסח ד,ו ובנושאי הכלים.

בנשתמד ונשתטה הקרבן נדחה, שכן קיימת סיבה אמיתית לדחותו, ואילו בהוראה מוטעית של בית הדין רק האדם נדחה, שכן הוא סבור שאינו חייב קרבן. לפירושו ר' יוחנן "מהא פתח" משום החידוש בדוגמא זו, ולא משום שהיא הדוגמא הברורה יותר לדיחוי¹³.

רש"י (ד"ה הורו) מסביר את טעם הדיחוי במקרה זה: "דאילו עבר השתא לאו בר קרבן הוא, דאמרינן בהוריות יחיד שעשה בהוראת בית דין – פטור". באחרונים תמהו על טעם זה, שכן הדין שיחיד העושה בהוראת ב"ד פטור נאמר רק על מי שעובר את העבירה בעקבות הוראת בית הדין (כדברי ר' יוחנן עצמו בהוריות ב,א), ואף רש"י כותב "דאילו עבר השתא", וכאן, שחטא עוד לפני הוראת בית הדין, אין זה טעם לפוטרו! לפיכך הציעו טעם אחר לדיחוי כאן, שהכהנים לא יקריבו את קרבנו, בגלל הוראת בית הדין שאינו חייב בקרבן (ק"ן אורה הוריות ג,א, וכן בשפת אמת וחדת דניאל כאן). יש שכתבו שרש"י נמנע מלהסביר כך משום שלאחר שחזרו בהם יתברר שדיחוי זה הוא טעות גמורה, ונמצא שלא היה כאן דיחוי (רש"י). אלא שאין זה נימוק מכריע: הדיחוי הוא תוצאה של היסח הדעת והיאוש מן הקרבן, כאמור, ואין זה משנה האם היסח הדעת נבע מסיבה אמיתית או משגיאה (עיי' אור שמח הל' מאכלות אסורות טז,ז).

הרמב"ם השמיט דין זה של הוראת בית דין. בחק נתן כתב על כך שני טעמים: האחד, שדעתו כרש"י שהדיחוי נובע מפטורו של העושה על פי בית דין, ולכן לפי מה שפסק (הל' שגגות יג,א) שיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב – אין כאן דיחוי כלל (וכן כתב במראה הפנים בהוריות פ"א ה"ב ד"ה הפריש). השני, שדעתו כרבנו תם שבמקרה זה הדבר פשוט יותר שאין דיחוי, ולכן לא הוצרך לכתוב זאת, שכן הדבר נובע בקל וחומר מדין נשתמד ונשתטה.

סיכום

דעת ר' יוחנן שהמפריש קרבנו ואחר כך נשתטה ושוב נתרפא, או נשתמד וחזר בתשובה – קרבנו נדחה. יש אומרים שמדובר דווקא בנשתמד לעבודה זרה, אבל בנשתמד לעבור על מצוה מסוימת בלבד לא נדחה קרבנו, וכשר להקרבה כשישוב בתשובה (פנים מאירות ומרומי שדה, וכן משמע ברא"ש), ויש סוברים שאין לחלק בזה (ר"ן, וכן משמע ברמב"ם).

בנשתמד ואחר כך הפריש קרבנו, דעת ר"י הזקן שקרבנו כשר, שכן זהו "דחוי מעיקרא" הכשר כשבידו לתקן את הפסול. רבנו ברוך הקשה עליו, וכן דעת תוס' במקומות

כדעת רב, אלא בא רק לומר שהמשנה שם מתיישבת יפה יותר לשיטתו¹².

ה. בהוריות (יא,א) מציעה הגמ' לפשוט את ספקו של רבא שם מדברי ר' יוחנן על דיחוי בנשתמד, ודחה שאין ממנו ראייה לנדון שם, ומשמע שדבריו מקובלים להלכה.

ו. בגמ' להלן (עג,ב): "אמר רבא: השתא דאמרי רבנן לא נקריב – אי נקריב לא מרצי", ופירש רבא עצמו שם שזה כדעה שבעלי חיים נדחים, ומכאן שפסק כר' יוחנן (באר שבע הוריות יא,א).

האם רב מודה שיש דיחוי בנשתמד?

גם על פי שיטת רב שבעלי חיים אינן נדחין, יש מקום לומר שגם הוא יודה לפסול בנדון כאן, כפי שכותבים תוס' (ד"ה בעלי חיים נדחין): "דמפריש נקבה דחייה בידיה, ואפילו רב מודה... ומיהו קשה מאכל חלב והמיר דתו, דהוי דחייה בידיה... ולמה ליה לר' יוחנן לאשמועינן?", שהרי גם בזה מסתבר שרב מודה (ברכת הזבח וצאן קדשים). וזו כוונתם בסיום דבריהם: "וצריך לדקדק בכל הנך מימרות דר' יוחנן, הנך תלת דבעלי חיים נדחים (בהמה שהקדיש חציה, נשתמד ונשתטה), ובשני מקומות דפליגי רב ור' יוחנן", למה לא הוזכרה מחלוקתו של רב בשלושת אלו שבסוגיה כאן (חק נתן). ואם אכן רב מודה באלו – יתיישבו כמה מהסוגיות הנ"ל ההולכות בדעת ר' יוחנן.

אולם הרמב"ם, כאמור, פסק שאף בנשתמד אין בעלי חיים נדחין. נראה שהרמב"ם מחלק בין דחייה בידיה של הקרבן עצמו, כגון במפריש נקבה, לבין דחייה בידיה של הבעלים, שאינו דיחוי. כיוצא בזה כותבים תוס' בפסחים (צ"ב ד"ה קודם), שקרבן פסח שבעליו משכו את ידם ממנו ונמנו על קרבן אחר איננו נחשב כ"דחייה בידיה", ובמקדש דוד ('קונטרס מענייני קדשים' סי' ג אות א) כתב שלדעתם הוא הדין לנשתמד, שאמנם "דחי נפשיה בידיה", כלשון הגמ' כאן, אך לא דחה את הקרבן עצמו.

דיחוי בהוראת בית דין

ר' ירמיה הסתפק במי שאכל חלב והפריש קרבן, ואחר כך הורו בית דין בטעות שחלב מותר באכילה, ושוב חזרו בהם, האם נדחה קרבנו בגלל אותה שעה שבה לא היה מיועד להקרבה. ומסר לו "ההוא סבא" בשם ר' יוחנן ש"כי פתח ר' יוחנן בדחויין – מהא פתח", כלומר שזוהי הדוגמא המובהקת לדיחוי, מפני שבמקרה זה לא רק הבעלים נדחה מלהקריב אלא עצם הקרבן נדחה. כך פירש זאת רש"י, אבל רבנו תם (בתוס' ד"ה הכא ובשטמ"ק אות א) פירש להיפך:

13. לשון תוס' לפנינו: "ור"ת פירש איפכא דגבי הורו ב"ד לא היה דחוי דגברא אידחי... קרבן לא אידחי...". ויש שהבינו מכאן שלדעת ר"ת לדינא אין זה דיחוי (אור שמח הל' ה' שחיטה ט,יט והל' מעשה הקרבנות טז,ב), אבל בחק נתן הגיה בתוס': "לא היה אלא דחוי דגברא", ונקט שלדינא אין הבדל בין רש"י לר"ת, וכן מסיק בקדשי דוד, וכפירושם מפורש בשטמ"ק אות א.

12. בקרן אורה כאן תירץ את הסוגיה בסנהדרין לשיטת הרמב"ם: רב יוסף ורבא סוברים שהדיחוי בעיר הנדחת חמור יותר משאר מיני הדיחוי, שכן קרבנו של רשע אינו מתקבל כלל ואפילו דמיו אינם ראויים לקרבן (כדברי ר' יוחנן סנהדרין קיב,ב), ולדעתם גם רב יודה בזה. אולם הגמ' כאן, שכורכת את הדיחוי בנשתמד עם הדיחוי בנשתטה, סוברת שאין בנשתמד חומרה מיוחדת בהשוואה לשאר מיני דיחוי, ורב חולק גם בו.

סוגיות ההולכות בשיטתו. תוס' כאן מצדדים שגם רב מודה בנשתמד, שדחה את הקרבן בידיו.

כשהפריש קרבן ואחר כך הורו בית דין שחלב מותר באכילה, וחזרו בהם – לדעת ר' יוחנן אף קרבן זה נדחה. נחלקו ראשונים האם במקרה זה הדיחוי פשוט יותר (רש"י) או מחודש יותר (רבנו תם). הרמב"ם לא הביא דין זה.

אחרים שגם במקרה זה הקרבן דחוי. ויש אומרים שהפרשה זו פסולה אפילו לדעה שבעלי חיים אינם נדחים (קרבן אורה).

הרמב"ם פוסק שלא כר' יוחנן, שכן הכריע כדעת רב שבעלי חיים אינם נדחים, וכן דעת המאירי, וכן משמע ברי"ד. הגר"א סובר שראוי להכריע כר' יוחנן, על פי כמה

מערכה יז. העבודות המפגלות והמתפגלות (יג,א-ב)

בשעת עבודה [כלומר, עבודה המעכבת כפרה¹] על דבר אכילת אדם או למזבח².

לאחר מכן מובאת בגמ' קושיית "ההוא מרבנן" שהקשה לרבא, אודות סתירה נוספת באשר לפיגול בשפיכת השיריים: בברייתא השניה הנ"ל נאמר: "יצאו שפיכת שיריים והקטרת אימורין שאין מעכבין את הכפרה", ולפיכך אין בהם פיגול. מאידך, בברייתא אחרת (תורת כהנים שם, פיסקה ו) נאמר: "מניין לרבות שפיכת שיריים והקטרת אימורין? ת"ל 'ואם האכל יאכל', בשתי אכילות הכתוב מדבר". רבא מיישב: "הא דאמר הריני זורק על מנת לשפוך שיריים למחר, הא דאמר הריני שופך שיריים על מנת להקטיר אימורין למחר". חילוק זה מוסבר כאמור, שהזורק על מנת לשפוך שיריים חושב בשעת עבודה המעכבת כפרה, מה שאין כן החושב בשעת שפיכת השיריים.

בשיטת רש"י הלכו כמה מן הראשונים: תוס' (ט,ב ד"ה מחשבין), רי"ד, ומפרשי התורת כהנים (ויקרא וצו שם): רבנו הלל, הפירוש המיוחס לר"ש, ופירוש 'תוספות אחרות'.

שחיטה וקבלת הדם. על פי דעת רש"י, העושה את העבודות הללו מפגל אם חשב בהן על "אכילת מזבח", אבל המחשבה עליהן אינה מפגלת.

זוהי גם שיטת הרמב"ם, שכתב (הל' המוקדשין יג,א) שהשוחט מפגל אם חשב על זריקת הדם וההקטרה ואכילת בשר, ולא הזכיר מחשבה על הקבלה. כמו כן כתב (שם יז,ו) שהשוחט על מנת לשפוך שיריים

למחר פיגל. בעניין העבודות המפגלות, כתב (עיין שם יג,ד) שהזבח מתפגל באחת מארבע העבודות: שחיטה קבלה הולכת הדם וזריקתו, ולא הזכיר הבדל כלשהו בין השחיטה לקבלה (דלא כראב"ד להלן)².

נאמר בתורה (ויקרא ז,יח): "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה, המקריב אותו לא יחשב לו, פיגול יהיה, והנפש האוכלת ממנו עוונה תשא". חז"ל (בגמ' להלן כט,א) מפרשים זאת לא על עצם האכילה מבשר הקרבן לאחר זמנו, אלא על החושב בשעת עשיית עבודות הקרבן לאכול מבשרו לאחר הזמן, וזהו הנקרא "פיגול". הסוגיה עוסקת בשאלה, מה הן העבודות המדוברות, שהמחשבה בשעת עשייתן מפגלת את הקרבן ("עבודות מפגלות"), וכן מהי ה"אכילה" המדוברת, שהמחשבה אודותיה לעשותה לאחר הזמן מפגלת ("עבודות מתפגלות").

פיגול בקבלה ובשפיכת השיריים – סוגיית הגמרא ופירושה במשנה נאמר: "שהזבח נפסל בארבעה דברים: בשחיטה ובקיבול ובהילוך ובוזיקה". הגמ' מקשה על כך מברייתא (שמקורה בתורת כהנים, ויקרא נדבה פרשתא ד,ה) האומרת: "קבלה – לא עשה בה מחשבה כמעשה; זריקה – עשה בה מחשבה כמעשה". רבא סבר תחילה להבדיל בין פסול שלא לשמה, שנאמר בכל ארבע עבודות אלו, לבין פיגול, שבו המחשבה בקבלה אינה פוסלת. אבל הגמ' מוכיחה שמחשבת פיגול פוסלת בקבלה מברייתא (תורת כהנים צו פרק יב,ד): "מניין לרבות שחיטה וקבלה?... בדברים המביאין לידי אכילה הכתוב מדבר", ולפיכך אומרת הגמ': "אלא לא קשיא: הא דאמר הריני שוחט על מנת לקבל דמה למחר; הא דאמר הריני מקבל דמה על מנת לשפוך שיריים למחר".

רש"י מפרש, שהשוחט על מנת לקבל דמה אינו מפגל, משום שקבלת הדם איננה 'אכילת מזבח', ואילו המקבל על מנת לשפוך שיריים למחר מפגל. טעם הדבר, שפיגול נאמר על מי שחושב בשעת עשיית אחת מארבע העבודות המעכבות את הכפרה, מן השחיטה ועד זריקת הדם, ומחשבתו מוסבת על 'אכילה' לאדם או למזבח, דהיינו אכילת בשר, הקטרת אברים ואימורים, או זריקת דם למזבח ושפיכתו ליסוד. ובלשונו: "כללא דמילתא: בעינן מחשבה

2. לא מפורש בדבריו שהחושב בשעת שפיכת השיריים אינו מפגל, אבל הדבר נלמד בקל וחומר ממה שכתב (יז,א) שהחושב בשעת מתנה שניה ממתנות הדם

1. ובכך נכללת שחיטה, אע"פ שאינה עבודה, ולאידך גיסא הקטרה אינה בכלל זה, הגם שהיא עבודה.